

Marko Pavliha

DVANAJST PRED DVANAJSTO

ALI ZA NOROST JE ZDRAVILO LE MODROST

Eseji o iskanju svetlobe

UMco

Ljubljana, 2014

Marko Pavliha
DVANAJST PRED DVANAJSTO
ali za norost je zdravilo le modrost
Eseji o iskanju svetlobe

© za Slovenijo UMco, d. d., 2014
Vse pravice pridržane.

Izdajatelj in založnik:
UMco d. d. / Zbirka Angažirano
Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič
Spremna beseda: Samo Rugelj
Postavitev: Nina Gugleta
Tisk: NTD d. o. o.
Naklada: 300 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2014

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

339.9
316.42

PAVLIHA, Marko

Dvanajst pred dvanajsto ali Za norost je zdravilo le modrost :
eseji o iskanju svetlobe / Marko Pavliha ; [spremna beseda Samo
Rugelj]. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2014

ISBN 978-961-6954-07-5

275192576

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

VSEBINA

Pred(za)govor	7
I. (J)etičnost ali duhovna družbena tuberkuloza	13
II. O pravilih sobivanja	33
III. Svetovni etos	49
IV. Sočutje, (ne)poštenost in altruizem	61
V. Od države k prav(n)i državi	73
VI. Celostna pedagogika	113
VII. Poskus doumetja in zlitja	127
Literatura	183
Spremna beseda (Samo Rugelj): Moralno in etično življenje: navodila za uporabo	195

PRED(ZA)GOVOR

Naravnost osupljivo je, koliko jezičnih dohtarjev se (je) ukvarja(lo) z literaturo, od beletristike in poezije do esejistike, recimo Cicero, Pistoia, Montaigne, Donne, Goethe, Dickens, Verne, Rilke, Kafka, Turow, Grisham, Schlink, Mažuranić, Drašković, Kopitar, Koseski, Prešeren, Jenko, Tavčar, Kersnik, Milčinski, Gradnik, Majcen, Gruden, Prenner, Pavček, Karlovšek, Kavčič, Zupančič, Petek Levokov, Novakovič, Polič, Nussdorfer, Cerar, Ambrož, Šturm, Bučar in še nepregledna vrsta drugih, od katerih se je marsikdo pečal tudi s politiko oziroma je bil – kot se v teh časih popularno reče – aktivni državljan.

Bognedaj, da bi se primerjal z njimi, ampak zanimivo bi bilo dognati, kaj jih (nas) žene k pisanju, k ustvarjanju onkraj pravne sfere, občasno tako silno hrepeneče in boleče, da se odpovejo prvotnemu poklicu, v katerem se ne morejo izpeti in osmisliti, zato se dokončno odzovejo umetniškemu klicu. Ali so že na samem startu odraslosti klecnili pod bremenom napačnega študija, ker pač niso vedeli, ne kod ne kam, pravna fakulteta pa velja za eno najprestižnejših, zato naj bi bila logična izbira? So računali na lažjo zaposlitev in bisage novcev? Mar gre za beg iz surove tekmovalne arene, kjer štejejo le zmage in zaslužek, za izpoved grešne duše? Se hočejo otresti družbenega prezira, ki ga izpričujejo stotera roganja na njihov rovaš, slovenskih vicev o pravnikih pa tako ali tako ni več, ker je vse res? Mogoče pa je pisanje romanov, kolumn in esejev moda, zlasti v tej digitalni dobi, ko lahko v nekaj minutah odpremo blog, spesnimo profil na Facebooku in LikedInu ter začivkamo sporočilo na Twitterju? Je morebiti peščica pravnikov tako zelo renesančno, razsvetljensko, eruditivno, polihistoriko uglašena, da je vedno znova le vprašanje časa, kdaj bo koga poneslo višje, nad oblake brezbrizne vsakdanjosti?

Ali je pisateljska žilica prirojena? Se pravnik laže vživi v svoje protagoniste, recimo sodnike, detektive, odvetnike ali celo zlikovce?

Premnogo je pravnikov, ki so to postali na željo bolešno ambicioznih mamic in očkov. Toda študij ni staršev preludij, ampak mladcev lastna simfonija, ki je lahko hrešččča ali mila melodija. Pri tem je pomembno, kot ugotavlja Jacob Bronowski, »da študentje v študij prinesejo nekaj razcapane, bosonoge nespoštljivosti, kajti tam niso zato, da bi malikovali že znano, temveč zato, da bi o tem dvomili.«

Psihoterapevt, filozof in pravnik Benjamin Sells navaja, da je pri juristih verjetnost, da bodo zapadli v depresijo, štirikrat večja kot pri drugih poklicih. Mnoge razjeda občutek nezadostnosti, manjvrednosti, tesnobe, družbene odtujenosti in izoliranosti, zato pogosto posegajo po alkoholu in mamilih, rešitev iščejo celo v samomoru. Ze pravniški študij je darvinistično naravnani in podvržen »tiraniji razuma,« deloholistična kariera pa je eno samo pehanje podganjih dirkačev in perfekcionistov za zmagami in materialnostjo, torej za posvečenimi cilji, ki vodijo v navidezna nebesa. Avtor resda opisuje ameriške izkušnje, a tudi Evropa naglo mutira v tekmovalno areno, kjer ni več zaželeno sodelovati, temveč zmagovati, kjer Viktorija ni ključna, ampak edina. Nenehno hlantanje po uspehih, ki jih vedno znova nizamo in nesrečno zasvojeno zbiramo – kot je to obsedlo Fowlesovega *Zbiratelj*a glede metuljev in ženskih žrtev – se lahko konča precej klavrno, v slepi ulici, ko se začnemo spraševati, ali je to vse, kar je, možno pa ga je preobraziti v hrepenenje in ustvarjalno sublimirati.

Pravniki s(m)o se očitno zamerili tudi Shakespearu, ki jim je v Henriku VI. cinično takole požugal:

»*The first thing we do, let's kill all the lawyers.*«

Hm, poznam dobre in slabe, vendar nikomur ne želim streči po (mirnem) življenju ali mu skruniti dobrega imena. Zategadelj ne bom pisal o konkretnih osebah, pa tudi sicer našega ceha tokrat ne bom posebej izpostavljajal, ker smo približno

enako odgovorni za obstoječe družbeno stanje (berite: $t=r$) kot vsi ostali. Naj tule priznam le to, da je med odvetniki, notarji in pravniki v gospodarstvu zagotovo peščica, ki svoje poslanstvo onečaščuje v barbarstvo. Obče družbeno pa se politična (a)moralnost pravnikov manifestira na več načinov, saj s(m)o lahko aktivni politiki v zakonodajni ali izvršni oblasti, funkcionarji v pravosodju, uslužbenci v državnih organih in strankah, oportunistični pozerji in lukrativni svetovalci politikom, pasivni tolerantneži pravnih in etičnih zlorab ali osamljeni borci za pravico, ki jih žene civilni pogum. A že površna statistika kaže, da je relativno malo paragrafnikov vpletenih v ključno politiko, zato bi bilo zanimivo ugotoviti delež ekonomistov, politologov, srednješolskih maturantov in drugih profilov. So pa med nami še posebej problematični slavohlepni dežurni komentatorji, pogodbeni svetovalci po naročilu zaradi denarja in kariere ali nemi opazovalci.

Pavčnik ima še kako prav, ko zapiše, da vprašanje strokovne moralnosti zadeva tiste pravne strokovnjake, »ki podajajo pravna mnenja, stališča in komentarje v medijskem prostoru,« ker je nekaterim blišč javnega nastopanja tako močno zlezel pod kožo, da mu dajejo prednost pred strokovnostjo in se menda spoznajo na vse, »od ustavnega prek civilnega, kazenskega in upravnega do davčnega in mednarodnega zasebnega prava.« Zaskrbljujoča je nihilistična brezbriznost znatnega dela pravniške srenje, kajti kot toži Dante v *Božanski komediji*, so najtemnejši deli pekla rezervirani za tiste, ki med moralno krizo ostajajo neopredeljeni, torej za molčečo večino. Juristi imamo ogromen simbolični kapital, da okolju sporočamo mnenje onih, ki ne morejo priobčiti besede, toda od nas se pričakuje mnogo več kot koledarsko umovanje o možnih elekcijskih datumih nekih predčasnih volitev.

Toliko o pravnikih.

Pričujoča knjižica je nastala kot nekakšen alkemistični poskus vnovičnega stepanja, segrevanja in vrenja mojih objavljenih (z)mešanih esejev v neko novo, nemara žlahtnejšo

tekočino, ki bi utegnila služiti kot požirek iz golide družbene panaceje. Ne gre za pusto zbirko ali zmes prežvečenih člankov, marveč za spojino, o žlahtnosti ali žoltavosti katere naj presoja bralstvo. Kot nekdo-ki-mu-ni-vseeno bi namreč želel še naprej po svojih najboljših močeh prispevati k zdravljenju globalne in nacionalne vrednotne bolezni, ki hudo načenja naše skupno civilizacijsko preživetje. Žal ne znam upoštevati starega izreka *si tacuisses, philosophus mansissess*, ker že od otroštva rad čvekarim, nastopam, stegujem jezik in pisarim, četudi sem včasih deležen posmeha, graje ali žaljivih napadov. Mislim, da v tej čudni eri molk pač ni zlato, temveč poguba, ker je mogoče tudi z besedami premikati navidezne nepremičnine.

Vas je zbegal nebulozen naslov *Dvanajst pred dvanajsto*? Obožujem simboliko, zato sem v treh besedah skrtil nekaj sporočil. Število dvanajst ponazarja prispodobo popolnosti, denimo 12 koledarskih mesecev, dnevnih in nočnih ur, apostolov, Heraklejevih podvigov, zlatorumenih zvezdic na zastavi Evropske unije itd. Sedanja civilizacija metaforično beleži čas dvanajstih minut (stoletij, tisočletij ...?) pred opoldnevom ali polnočjo, ki jih mora izkoristiti vsaj za približek katarzi, drugače bo odbila ura, ko napoči dvoboj ali se prebudijo čarovnice, vampirji, duhovi, zombiji in preostali zli demoni. Če bo ta usodna dvanajstica privedla do intelektualno-duhovnega preskoka, se bo združila z drugo polovico v celoto štiriindvajsetice, v simbiozo sončnega vzhoda in zahoda ter človekovega vsakodnevnega bivanja. Našo DNK sestavjata dve vijačnici, ideal pa naj bi bil v dvanajstih, kar so menda že nekoč izkusili predniki.

Čeravno imamo ljudje že tisočletja zapisana etična, moralna in pravna pravila vedenja, je človeštvo vse bolj v razsulu, najverjetneje zaradi pogubnega denarja, kapitala, korpokracije, turbokapitalizma in s tem povezanih mutacij in deviacij. Gola država še ne pomeni, da je pravna in socialna, niti ni nujno domovina, o čemer priča intenziven beg mladih slovenskih možganov od tod do vsepovsod po (ne)modrem planetu. Ne bo nam bolje, če se ne bo slehernik pozitivno preobrazil in nam

politika ne bo omogočila celostne vzgoje od zibelke do odhoda v onstranstvo. Enaindvajseto stoletje bo moralo biti duhovno ali pa ga ne bo več, zatorej je absolutno nujno ponotranjenje dejstva, da smo vsi le valčki v neskončnem oceanu, delci Enosti in Celote, soodgovorni za vse in vsakogar. Za družbeno norost je edino ustrezno zdravilo modrost, navidezno modri planet bo moral tudi dejansko pomodreti, ker cilj modrosti ni zagotoviti užitek – tako Aristotel – temveč preprečiti bolečino.

Prijatelj in vzornik je nedavno označil nek moj časopisni zapis (o vrednotah političnih strank) kot »synchroniciteto«. Gre za Jungov pojem, ki je za celovito in poglobljeno razumevanje duše preučeval alkimijo, astrologijo, daoizem, budizem in še marsikaj onkraj suhoparno znanstvenega in dokazanega z meritvami in številkami. Synchroniciteta je fenomen naključij oziroma dogodkov ali situacij, ki se zgodijo istočasno in imajo nenavadno očitno sporočilo, da začnemo dvomiti o njihovi »naključnosti« in se pričnemo spraševati o usodi. Seveda sem sanjač in ezoterik, ampak hkrati sem trdno prepričan, da si moramo prvo pomagati sami, pa nam bo tudi Bog (Vesolje, Stvarnik, Enost, Višja sila ...) priskočil na pomoč.

Ker je knjiga esejistično in dokaj poljudno zasnovana, nisem želel bralk in bralcev obremenjevati z duhamornimi opombami pod črto, sem pa na koncu postregel z obilnim seznamom uporabljenе literature, kjer lahko dodatno (po)tešite svojo radovednost.

Kot je to še zmeraj lepa šega in navada pri dobrih ljudeh, bi se želel ob tej priložnosti globoko iz srca zahvaliti moji čudoviti družini za nenehno podporo in požrtvovalno ljubezen. Srčna hvala najdražji Ester, hčerki Gaji Ani, sinu Benjaminu in kužku Jimmyju, hvala mami, očetu, bratu, tašči, tastu in vsem ostalim, neskončno vas imam rad.

Takisto sem hvaležen izjemnemu dramatik, pisatelju, uredniku in svetovljanskemu mislecu Evaldu Flisarju, da me je kot literarnega vajenca povabil v čarovniški književni svet *Sodobnosti* in me odsihdob vseskozi bodri in konstruktivno usmerja pri mojem esejističnem ustvarjanju.

Hvala tudi dr. Aliju Žerdinu, Petru Kolšku, Mateji Babič Stermecki, Olgi Cvetek in Luki Jakšetu (Delo), Deanu Zagorcu (Pravna praksa), Meliti Berzelak (Jana), Silvu Šinkovcu (Vzgoja) in vsem ostalim urednicam in urednikom, da se ne otepa-
jo mojih besedovanj oziroma si jih celo želijo ali me k njim nagovarjajo.

Nenazadnje se pristrčno zahvaljujem imenitnemu dr. Samu Ruglju iz založbe UMco, da je bil pripravljen moje UMotvore lansirati v svet in vam jih na ogled postaviti.

Iskrena hvala vsem, ki ste posegli po tej knjižici. Če imate kakršnokoli pripombo, idejo, komentar ali pohvalo mi prosim pišite na marko.pavliha@fpp.uni-lj.si, pri čemer zasluge v pretežni meri pripadajo drugim, na meni pa naj sloni vsa odgovornost.

V Novi vasi nad Dragonjo, velikega srpana 2014

Marko P.

I.

(J)ETIČNOST ALI DUHOVNA DRUŽBENA TUBERKULOZA

GLOBALNO VREDNOTNO RAZSULO

Tuberkuloza – sušica ali jetika – je najpogostejša resnejša nalezljiva bolezen, s katero je še vedno okužena skorajda tretjina svetovnega prebivalstva. Vsako leto se jo na novo naleze približno devet milijonov in za posledicami umreta dva milijona ljudi. V tej bolezenski zadušljivosti bi nemara lahko skovali nov izraz (*j*)etika ali trendovsko *j@etika.si*, s katerim bi označili globalno in lokalno vrednotno hiranje človeštva, pri čemer TBC žal ni več le *tuberculosis*, temveč *To Be Continued*, se nadaljuje.

Tuberkulozo zdravimo s kombinacijo antituberkulotikov, kaj pa *j.etiko*, imamo zoper njo kakšne zdravilne *antigrešnike*?

V pričujoči knjigi iščem(o) odgovore na to fatalno bivanjsko zagonetko.

Človek je z umom iznašel tehnologijo in delno raztolmačil ter ukrotil naravo. Žal napredku ni dorasla njegova zavest, kajti človeški prebivalci modrega planeta nečloveško zaničujemo modrost, saj se vse bolj dušimo v bivanjski krizi, ki bruha iz zahodnjaškega rivalskega mišljenja, pogoltnosti, brezna med revnimi in bogatimi, skrhane pravnosti, razvrednotenih klasičnih vrednot in drugih mutacij neetičnega obnašanja. Po nas gomazita mržnja in zavist - morilki vseh vrlin - ki zastrupljata odrinjeno ljubezen. Ksenofobija, homofobija in apatična melanholija so vsakodnevna kakofonična družbena simfonija, ki izmaličena zveni kot pogrebna koračnica.

Václav Havel je o svojih sovražnikih nekoč dejal, da njihova negativna čustva v podstati izvirajo iz neuresničenega hrepenjenja, nekega trajno neizpolnjenega hotenja in obupane ambicije, zato so to mrki in temačni ljudje. Hočejo, da bi jim svet pripadal neomejeno in da imajo prost vstop kamorkoli, tudi v nebesa. Tvorijo lijak skupinskega sovraštva, ki vase vsesa vse, kar se priklanja sovraštvu.

Aristotel nas je pred skoraj poltretjim tisočletjem prijazno podučil, da je človek družbeno in družabno bitje, ki želi brsteti v množicah, se nenehno povezovati in tako prvinsko osmišljati. Obžalovanja vredno sta teorija in praksa skrenili s človekoljubne smeri in nas navzlic domnevnemu globalnemu segrevanju pahnili v čustveno ledeno dobo, kjer smo otopeli in duhovno zmrznili. Pesimisti, nihilisti in neorealisti nam zastrupljajo možgane s slabimi mantrami, češ da smo drug drugemu volkovi in da v človeški rasi takisto dominira darvinističen zakon preživetja najmočnejšega. Zategadelj smo prepuščeni na milost spopadu civilizacij, brezsrčnemu tekmovanju, nevarni igri ničelne rasti, negativnim posledicam hiperglobalizacije, bogatenju manjšine na račun večine, požrešnemu pohlepu, pehanju, vojskovanju, bombardiranju, streljanju in vsestranskemu planetarnemu uničevanju.

Navidezno razmišljujoče človeštvo, ki je zaradi diktature (raz)uma neumno, nikoli ne bi smelo dopustiti, da so njegovi otroci v predsobi tretjega tisočletja še vedno lačni in žejni - pa dopušča; nikdar ne bi smelo dovoliti, da ljudje umirajo zaradi revščine, raka, aidsa, kapí, naravnih katastrof, obupanih migracij, mučenja, genocida, zasvojenosti in terorističnega klanja - pa dovoli. Slabša se preskrba z nafto in hrano, raste planetarna temperatura, dviguje se gladina morja, primanjkuje vode in vse bolj so obremenjeni naravni sistemi, zato se povečuje število okoljskih beguncev, narašča politična napetost in propadajo države. Zemljo terorizirajo oligarhija, plutokracija, farmacevtske, kemične, orožarske, gradbene, energetske, vodne in prehranjevalne multinacionalke, verski fanatiki, mafija,

Bilderbergi, Opus Dei, prostozidarji in še kdo bi se našel. Govori se o politični ponerologiji - patokraciji, ki pomeni obliko vladavine, v kateri posamezniki s psihičnimi motnjami (npr. psihopati in patološki narcisi) zavzemajo vladajoče položaje v družbi.

Dovolil si bom malce vulgarnosti, ker jo tolerira celo ugledna revija *Harvard Business Review*: objavila je članek Roberta Suttona o tezi, da v civiliziranem delovnem okolju ne bi smelo biti prostora za »prasce« (*the no asshole rule*), ki jih žal kar mrgoli med nami in v nas samih. Zato bi moral vsakdo aktivno zatirati ta virus prašičje gripe, ki nas grdo odtuja od človečnosti.

Slavoj Žižek je postavil premiso, da se globalni kapitalistični sistem bliža apokaliptični ničelni točki; njegovi štirje jezdec so ekološka kriza, posledice biogenetske revolucije, neravnovesja v samem sistemu in eksplozivni porast socialnih delitev in izključevanj. Pravi, da se človeštvo s travmatično resnico spoprijemlje v petih fazah žalovanja po Elisabeth Kübler-Ross: tajitev, jeza, barantanje, depresija in sprejetje. Krvnik z imenom Denar je v preobleki korpokracije in petrodolarja neskončno grabežljiv in pogolten vladar, ki je za svoje tiskarje pripravljen narediti vse, tudi ubijati. Ali kot pravi vrli papež Frančišek, kapitalizem je zlo, denar hudičevo seme in zapravljanje nečimrnost.

Kapital izbere revno državo, ji ponudi tolst »razvojni« kredit, ki ga večinoma pograbijo megalomanski izvajalci posojevalke, po potrebi zruši politično oblast in nastavi novo, ki je dovezetna za korupcijo in uslužna do novih gospodarjev. Ker dolžnica ne zmore odplačati dolga, v zameno prepusti nafto, pitno vodo, izobraževalne in socialne institucije ter izdahne domovinsko dušo, kot da bi dr. Faust podpisal pogodbo z Mefistom, le da si s tem ne prisluži večne mladosti. To ni izmišljena teorija zarote sionskih modrecev, temveč kruta resnica, ki jo izpričujejo dokaj zanesljivi viri. Toda protagonisti globalnega mrtvaškega plesa so le simptomi, ki se ne bodo razblinili v nič, dokler ne bomo izkoreninili vzrokov. Revolucija je neizbežna, upajmo

le, da bosta zadostovali njeni prvi dve stopnji - ideološki upor in javna nepokorščina oziroma pasivni odpor - kajti končna faza je neobrzdano fizično nasilje.

K razkroju vrednot in globalni družbeni krizi so znatno prispevale borze in banke z nekaterimi (ne)posredno udeleženiimi finančnimi špekulanti, mrhovinarji in drogiranimi volkovi z Wall Streeta, ki so z lakomnimi *hedge* skladi, izvedenimi finančnimi instrumenti (derivati) in drugimi sprevrženimi triki zakuhali svetovno depresijo. Gre za korporativno psihopatijo oziroma za sociopatsko družčino, ki se arogantno požvižga na dogovorjena pravila in blati preostale, ki delajo korektno. Največ psihopatov najdemo tam, kjer so moč, denar in privilegiji ...

Kibernetični vek je sprožil še dodatne etične probleme, denimo glede rokovanja z elektronsko pošto, (zlo)rabe medmrežnih portalov (ki zaradi obrekovanj in anonimnega polivanja gnojnice povzročajo duševne travme, samomore, nasilje itd.), plagiatorstva in varovanja zasebnosti, a tudi vrsto obetavnih priložnosti, recimo globalno povezanost, »prijateljstvo« in obveščenost (zlasti *Facebook*), kar omogoča takojšnjo množično akcijo (denimo *Avaaz*), razkritje podatkov (na primer *WikiLeaks*), državljansko nepokorščino ali celo politični upor (npr. arabska pomlad). Morda res potrebujemo novo splošno deklaracijo človekovih pravic za elektronsko dobo v imenu pravic do svobode govora in izražanja, dostopa do informacij javnega značaja in do zaščite osebnih podatkov ter zasebnosti pred informacijskimi zlorabami.

Ob domala vsaki obletnici nepopisne tragedije, ki se je zgodila 11. septembra 2001 v Združenih državah Amerike in s krvjo prepojila novo poglavje človeške brezglavosti, smo s komemoracijami opomnjeni na terorizem kot sodobno smrtonosno kugo, ki terja združitev vseh razpoložljivih sil in neusmiljen boj. Toda objektivnemu opazovalcu se hitro posveti, da hočejo politiki le površinsko ugajati namesto vsebinsko ukrepati. To svetohlinstvo potrjujejo podatki Svetovne banke,

po katerih predstavlja prag revščine en ameriški dolar in 25 centov na dan, ki ga ne dosega najmanj ena milijarda in 400 milijonov ljudi. V omenjenih terorističnih napadih je umrlo okoli 3.000 ljudi, na ta isti dan pa jih je desetkrat več – torej 30.000 – po svetu preminilo zaradi revščine in njenih posledic - lakote, žeje, bolezni in podobnih tegob – vključno s 24.000 otroci. Ampak to še ni vse, namreč 30.000 ljudi je zaradi revščine zadnjič izdahnilo tudi 12., 13. 14. in 15. septembra 2001 in tako naprej, sleherni dan pred in po »9/11«!

So za takšno človeško nizkotnost krive (tudi) kemikalije? V svoji (r)evolucijski knjigi o božji kazni je Boštjan M. Zupančič še poglobil drzno hipotezo, da je zlasti v zadnjih tridesetih letih zaradi negativnega vpliva pesticidov in posledično hormonskih motenj moški zarodek že v maternici kemično skopljen, kar prepreči maskuliziranje možganov. Zato ne pride do sekundarne identifikacije z očetom, ki je za edipalni proces bistvena. Vrednote se lahko ponotranjijo le prek očeta, in če se to ne zgodi, postane mati zapovedovalka Zakona, kar razvedeni vrednote, ki so žlahtno vezivo družbe. Prededipalni moški pozna zlasti poželenje in slo po vsem, zato ni sposoben odlaganja užitkov. Ne čuti hrepenenja, ki je ključno za ustvarjanje velikih idej in izvornih zamisli. Ustreza Hobbesovi predstavi človeka volka, ki hlasta po lasti, slasti in oblasti. Ker ni v stiku s svojim Sebstvom in je blokiran v hrepenenjskem potencialu, deluje apatično in brezidejno.

Zupančič opaža, da se današnja družba zaradi razčlenjevanja drobi v pesek. Brez etike in morale zavladava anomija, poruši se družba, zato je kriza posledica sesutja vrednot. Pravna država niso zgolj zapisane norme v slovenskem, evropskem in mednarodnem uradnem listu, temveč predvsem ponotranjenost moralnih, etičnih norm, česar prededipalci niso zmožni. Zato je vse več patoloških narcisov, sociopatov, psihopatov in drugih sprevržencev, ki stremijo kvišku v samo stratosfero, divjajo po hierarhičnih lestvicah in se večinoma uspešno zavijajo na vodstvene funkcije. Norci vladajo, normalni pa

norijo. Koncept človekovih pravic je postal potuha najhujšim zlorabam. Psihopati manipulirajo, se pretvarjajo in igrajo različne vloge. Dominira nam puerilna hobotnica pohlepnih mladcev in mladenk, katere lovke potrebujejo druga drugo zaradi krhke identitete in učinkovitejše grabežljivosti. Hedonizem je ušel iz Pandorine skrinjice.

Če vse to drži, se moramo globoko zamisliti, ali je sploh možno *resetirati* in nadgraditi ta družbeni *software*, ki ga razjedajo socialno degenerirani in psihopatološki virusi? Peter Singer verjame, da se ljudje skozi zgodovino intelektualno izboljšujemo, zato lahko domnevamo, da nam boljše miselne sposobnosti omogočajo zmanjšati vpliv tistih elementov v naši naravi, ki povzročajo nasilnost.

Torej upanje še ni umrlo oziroma bo preminilo predzadnje, za nami?

IGRA NIČELNE VSOTE

Zahod si praska glavo z iskanjem magičnega recepta za preživetje sedanjosti in doživetje prihodnosti, od mogočne politične dvajseterice in peščice milijarderjev, do ekonomistov, pravnikov, zgodovinarjev, filantropov, mirovnikov, ekologov in drugih zanesenjakov. Gideon Rachman, dolgoletni novinar revije *Economist* in kolumnist časopisa *Financial Times*, poznavalsko analizira svetovne gospodarsko-politične trende v zadnjih tridesetih letih, ki jih deli na obdobja preobrazbe (1978–1991), optimizma (1991–2008) in zdajšnje zaskrbljenosti, proti kateri ponuja le ameriški placebo oziroma čudežno »zel«, ki morda ni tako zelo zdravilna, kot se dozdeva na prvi pogled.

Čas preobrazbe naj bi se po Rachmanu začel leta 1978 z Dengom Xiaopingom, ki je po zamrli kulturni revoluciji in smrti Mao Cetunga odpečatil Kitajsko in ji dovolil pojedino tujega znanja, gospodarstva, investicij in tehnologije. Margaret Thatcher in Ronald Reagan sta zasejala globalno-liberalno

tezo, da je prosti trg predpogoj za demokracijo, iz katere so zrasli privatizacija, deregulacija in nizki davki. Demokratizacija je prepihala centralno in južno Ameriko, Azijo in zlasti Evropo, kjer so se po padcu Berlinskega zidu novembra 1989 začele rušiti komunistične trdnjave in graditi nove svobodne države. Hladne vojne med dvema velesilama je bilo vsaj navidezno konec, za kar je izjemno zaslužen sovjetski voditelj Mihail Gorbačov, ki je namesto tankov uporabil plemenit razum in svetovljanstvo, čeravno mu je pri gospodarskih reformah spodletelo. Znan je njegov stavek v Združenih narodih, da je svobodna izbira univerzalno načelo, ki ne sme imeti izjem. Namesto Brežnjeve doktrine se je uveljavil »*princip Sinatre*«, ki je dovoljeval deželam centralne in vzhodne Evrope, da uberejo »*svojo pot*«. Evropska unija se je okrepila in asfaltirala cesto za prihod enotne valute, širšo areno pa je vznemirjala dilema, ali naj se zaradi globalizacije nacionalne vlade preprosto umaknejo in ne vmešavajo v gospodarstvo, ali pa je treba oblikovati nekakšno mednarodno oblast, ki bo kos novim razmeram.

Razpad Sovjetske zveze je prižgal vizijo o novem svetovnem redu, ki se je zdelo logična posledica naraščajoče globalizacije in novih priložnosti, s katerimi naj bi vsakdo nekaj dobil in nič izgubil (*win-win world*), torej igra pozitivne vsote. To obdobje je vrhunec ameriškega imperija, ki je s svojo vojaško, finančno, intelektualno in tehnološko močjo osvojil domala celotno zemeljsko oblo. Vzpon osebnih računalnikov in interneta je spočel podjetja, ki so v zameno za turbo-obleganje planeta prejemale vrtoglave zaslužke. Francis Fukuyama je govoril o koncu zgodovine, ker naj bi univerzalna zahodna liberalna demokracija pomenila zaključek ideološke evolucije in dokončno obliko človeške vladavine. Leta 1790 so bile denimo na svetu le tri parlamentarne demokracije, leta 1848 pet, 1960 šestintrideset, 1990 enainšestdeset in leta 2009 sto devetnajst. Po Rachmanovih besedah je globalno gospodarstvo cvetelo pod taktirko maestra Alana Greenspana, čigar roka je segala daleč onkraj ameriške zvezne banke in onemogočila vmešavanje v

zapletene finančne posle, ki naj bi se odmotavali sami od sebe, brez bistvenih zakonodajnih posegov in nadzora. Članstvo EU se je podvojilo, BRICi so vztrajno bildali mišice, vse je cvetelo in kipelo. Med skeptičnimi kritiki se je oglasil tudi Nobelov nagradjenec Joseph Stiglitz, ki je ostro napadel globalizacijo in tržni fundamentalizem, rekoč, da bo zaradi politike Mednarodnega denarnega sklada in interesov zahodnih bank vodila v osiromašenje diskriminiranih. Vrli ekonomist seveda ni bil uslišan, nasprotno, vse bolj glasni so bili neokonservativci, ki so verjeli, da Amerika zmore in mora v nekaj tednih vreči ali zamenjati katerokoli vlado na drugem koncu sveta, če je to nujno za nemoteno delovanje brezmejne ekonomije.

Teorija o demokratičnem miru je torej navidezno delovala, dokler se ni septembra 2001 pripetila teroristična tragedija v ZDA, sedem let kasneje pa se je simbolično sesul gigant Lehman Brothers, s katerim se je začela največja finančna kriza po letu 1930. Hočemo ali nočemo, človeštvo je danes resno ogroženo z dejanskimi globalnimi problemi, ki lahko zamajajo naš obstoj. Poleg naštetih smo priče brezupnemu iskanju novih oblik mednarodnega upravljanja in novorojenemu zaupanju v svetovne avtoritarne sile kot npr. v Kitajsko in Rusijo ter grožnji t. i. neuspešnih držav. Mantra o demokratičnem miru se zdi iluzorna, kajti ZDA so vse bolj zadolžene pri največji azijski sili in vse manj sposobne opravljati funkcijo planetarnega policista, krepko pa so se tla zamajala tudi Evropi, kjer bankrotirane članice padajo kot domine in najedajo skupno valuto. Razmerje med Ameriko kot dolžnico in Kitajsko kot upnico postaja tako odvisno, da ga nekateri opisujejo kot monetarno inačico nekdanjega jedrskega (ne)ravnovesja med stricem Samom in Sovjetsko zvezo v času hladne vojne, drugi pa mračno napovedujejo, da je vojna med velikankama prej kot slej neizbežna. Svet se namreč zopet sooča z nevarno igro ničelne vsote (*zero-sum game*), kjer eni dobivajo na račun drugih, kar nujno vodi v vstaje, revolucije in vojne. Čutiti je krče pomanjkanja mednarodnega duhá in nacionalnega

protekcionalizma, ki ga je možno spretno prikriti v imenu univerzalnih ciljev, recimo z ekološkimi davki ali kvotami za proizvode iz trmastih gospodarstev. Države zapolnjujejo namerno ustvarjene pravne praznine, zavirajo privatizacijo številnih gospodarskih družb in zopet posegajo po nacionalizaciji in strožjih zakonodajnih posegih.

Rachman pravilno sklepa, da težke situacije ne bomo sanirali brez bistveno tesnejšega in učinkovitejšega mednarodnega sodelovanja, ki bi bilo še najlažje izvedljivo v okviru prenovljene in reorganizirane Organizacije združenih narodov, morda po vzoru EU, čeravno slednja poka po šivih. Če se to ne bo pripetilo ali če Amerika ne bo ponovno vstala iz pepela kot močna, uspešna in zaupanja vredna država - ki naj bi bila po piščevem mnenju še vedno največje upanje za stabilen in napreden svet - lahko prevladajo avtoritarni in jedrsko oboroženi režimi. Rachman žal popolnoma prezre Bilderberge - svetovno vlado v senci - ki bo po mračni napovedi Daniela Estulina izkoristila nastalo vsesplošno krizo in ustvarila globalno elektronsko policijsko državo, kjer ne bo več srednjega sloja, temveč le bogati in revni, poslušni in zatirani.

Kritiko si zasluži tudi Rachmanova ignoranca etike, ki je ključnega pomena za preživetje naše civilizacije. Dokler ne bomo v sleherni poro naše biti, odraščanja, izobraževanja in delovanja vsadili zavesti o odvisnosti sreče posameznika od zadovoljstva in blaginje drugih - da pač nismo rojeni le zase - dotlej ne bo nič bolje, kvečjemu slabše. Politika potrebuje znatno več sodelovanja med levico in desnico, ki morata skupno ukrepati za ljudi, z glavo in srcem, tako na domačem kot mednarodnem prizorišču. Kot pravi še en Nobelovec Edmund Phelps, to takisto velja za ekonomijo, kjer je skrajni čas za »*sredinske programe*,« nujen je medkulturni dialog na pravičnejšem nivoju.

Kdo ve, morda pa nas iz eksistenčnega labirinta lahko popelje razširjena, strpnejša, tolerantnejša in pomlajena Evropska unija, kjer bodo poleg Turčije včlanjene tudi vse preostale

(zlasti) sredozemske države? Skrajni čas je, da obudimo Gandija, ki je na vprašanje ali je po veroizpovedi hinduist, odgovoril: »Da, sem. Sem pa tudi musliman, kristjan, budist in jud.«

(A)MORALNE MEJE TRGOV

Malikovanje prostega tržnega gospodarstva nas je navkljub gospodarskim krizam pahnilo v brezglavo tržno družbo, ki se tolaži z ekonomskim triumfom. Skorajda ni več reči, opravila, vrline ali vrednote, ki jo ne bi bilo mogoče kupiti s katero od valut. Na vse to opozarja popularni ameriški politični filozof in harvardski učitelj pravičnosti Michael Sandel, ki zoper vse-mogoče trgovanje navaja dva argumenta: diskriminacijo (nepravičnost) in korupcijo, moralno kvarjenje prodajanega.

Če je vse kupljivo, so revnejši še pogosteje prikrajšani kot bogataši, ti pa si za povrhu privoščijo več laganja in goljufanja ter manj velikodušnosti. To so takisto dokazali kognitivni psihologi s kalifornijske univerze v Berkleyju in zaznali negativno sevanje premoženjskega stanja na etično ravnanje. Razlika v etičnem obnašanju pripadnikov neenakih družbenih slojev je bila opazna celo pri vožnji, kjer so vozniki večjih in dražjih vozil redkeje ustavili pred prehodom za pešce in praviloma niso prepustili prednosti šibkejšemu udeležencu v prometu. Možnih razlogov je več, denimo manjši nadzor nad pomembneži, njihova boljša socialna mreža, brezbriznost in sebičnost zaradi družbene moči in izobilja, kar je organsko povezano s tržno, pridobitniško mentaliteto. Korupcijo je treba razumeti širše, kot tržno oskrunjenje, degradiranje določene dobrine, ki zaradi tradicije in vrednot ne bi smela postati monetarni predmet. Sandel trdi, da se v sodobni politiki o tem ne govori, kar je slabo, zato se tržne lovke vse bolj ovijajo okoli neprecenljivih civilizacijskih spomenikov.

Profesor Sandel za prvi primer pretiranega trgovanja izbere preskakovanje gneče z doplačilom, recimo na letališčih

in letalih, v zabaviških parkih, pri ogledu znamenitosti in v mestnem prometu. Onkraj atlantske luže lahko najamemo osebo, ki bo namesto nas čakala v množici za koncertne in gledališke vstopnice ali še slabše, za obisk javnega zasedanja kongresa ali vrhovnega sodišča, kjer je na razpolago le omejeno število javnih sedežev. Čakanje in preprodaja vstopnic sta postala dobičkonosen posel (<http://linestanding.com>), hitrejše prebijanje v ospredje mimo vrst s plačilom se je pojavilo tudi v zdravstvu in turizmu, na primer pri taborjenju v naravnih parkih. Vstopnice prodajajo na prireditvah v čast papežu in drugih brezplačnih dogodkih, kjer ni dovolj prostora za vse obiskovalce, zato ga podjetneži tržijo in maličijo starodavna pravila omike, da kdor prvi pride, prvi melje, da se ne pririvamo in vedno počakamo, da pridemo na vrsto. Zagovorniki tržnega vrivanja se opravičujejo z libertarnim izgovorom, da naj bodo ljudje svobodni pri nakupu in prodaji česar koli, dokler ne prizadenejo pravic drugih. Sklicujejo se na utilitarne razloge, da tržna menjava koristi tako kupcem kot prodajalcem, zato izboljšuje kolektivno blaginjo in socialno koristnost. Toda etično primerno bi bilo kvečjemu vprašanje, komu največ pomeni določena dobrina, kdo jo ima najraje, čeravno je malce ironično, da se v slovenščini tudi za najžlahtnejše vrednote uporablja glagol »*ceniti*«, kot recimo izjemno cenimo prijateljstvo, ki nesporno ne bi smelo imeti cene. Pojmovanje religioznih ritualov in naravnih čudes kot tržnih proizvodov je hud udarec za spoštovanje in dostojanstvo človeka. Trženje in vrstenje sta dva različna načina porazdelitve dobrin, toda ni vsak primeren za vse.

Barbara Harris je leta 1997 pričela uresničevati zamisel, da sleherni narkomanki ponudijo 300 dolarjev gotovine, če se sterilizira. Tako naj bi preprečili rojstvo odvisnih otrok in njihovo zanemarjanje ter zlorabljanje. Med upravičenimi kritikami takšnega pristopa izstopa ugovor prisilnosti, ker se zasvojenici niso sposobni svobodno odločiti o svoji usodi, omenja se podkupovanje. Ampak ključni moralni zadržek tiči drugje,

namreč v neprimernem trgovanju s človeškim telesom in okrnitvijo dostojanstva, ne glede na morebitni pozitivni efekt.

Nekatere ameriške šole obljublajo denarno nagrado za soliden učni uspeh ali sleherno prebrano knjigo. Finančno stimulirajo zavarovalnice in raznovrstna podjetja, denimo za jemanje določenih zdravil, opuščanje kajenja in hujšanje. Znani so še bolj perverzni primeri, ko sta bila delovna viza in državljanstvo pogojena z nakupom hiše ali poslovno investicijo v astronomski višini polovice milijona dolarjev (podobno tudi na Malti). Je vse to etično, dostojno in vzgojno? Sandel replicira, da zdravje ni le zaželeni nivo holesterola ali indeks telesne mase, temveč gre za negovanje subtilnega odnosa do našega ugodnega počutja, česar ni moč doseči z materialno motivacijo. Zdravstvene podkupnine nas sicer lahko premamijo, da ukrenemo nekaj dobrega, vendar zaradi napačnega razloga. Podobno je s kaznimi in taksami, kajti če se prve dejansko prelevijo v druge, izgubijo svoj namen. Nekdaj so bile kazni po naših predpisih za gospodarske prestopke onesnaževanja morja tako nizke, da se je pomorščakom izplačalo izprazniti kalužne vode v morje in poravnati kazen, namesto plačevati izčrpavanje in odvoz. Tudi zdaj ni bistveno drugače - pomislimo na kvote toplogrednih plinov, ki jih lahko posamezna država spušča v ozračje. Mednarodnopravni režim omogoča, da ZDA investirajo v (cenejšo) zamenjavo kerozinskih svetilk v indijskih vaseh, namesto zmanjševanja lastnih posegov v naravo, kar bi bilo dražje. Predstavljajte si, da bi to veljalo tudi glede zvestobe in bi Parižan, ki hlepi po ljubici, plačal Londončanu, da ostane le med ženinimi rjuhami in tako nevtralizira prešuštvo. Se nejeverno smehljate in hkrati zardevate? Poglejte na <http://www.cheatneutral.com>. In kaj porečete na trgovanje z odstrelji ogroženih sesalcev? Kanadska vlada je dovolila Eskimom, da bodisi sami uplenijo določeno število mrožev ali pa te pravice prodajo krvoželjnim lovcem, kar je dvakrat moralno sporno. Prvič, ubijanje okornih, nemočnih živali z neposredne bližine za golo zabavo ni vredno človeka, in drugič, takšno ravnanje kvari

namen izjeme od siceršnje prepovedi lova, ki je bila uzakonjena za potrebe prvobitnih prebivalcev.

Denar smradi duh solidarne odgovornosti do našega planeta in razjeda globalno okoljsko etiko. Kakršnakoli podobnost s srednjeveškim plačevanjem odpustkov grešnikov cerkvi je zategadelj povsem namerna.

Bržda soglašamo, da prijateljstvo, pristna ljubezen in Nobelova nagrada niso naprodaj, kaj pa človeške ledvice, kri, sperma ali dojenčki? Pred nekaj leti je ugleden sodnik in ekonomski pravnik Richard Posner predlagal, naj posvojitev otrok raje uravnava prosti trg kot obstoječi agencijski sistem, ker bi bili tako očarljivi otroci dražji od manj simpatičnih, kar naj ne bi bilo nič narobe, nenazadnje je cena v funkciji razmerja med ponudbo in povpraševanjem. Mar naj potemtakem vsi nesrečni Erazmi pobegnejo v beli svet in si sami poiščejo svoje potepuhe?

Če nam je odveč osebno opravičilo, lahko najamemo opravičevalca, če ne zmoremo napisati zdravice za svatbo, se obrnimo na profesionalne pisce, recimo na <http://www.theperfecttoast.com>. Bo učinek isti, se bomo takisto prijetno počutili kot če bi se sami tega lotili? Mrači se podoba pristnega obdarovanja, ker domišljena, osebna darila vse bolj izpodrivajo boni, gotovina ali elektronsko verižno obdarovanje. Verjeti ali ne, pojavili so se spletni, zaslužkarsko spretni podjetniki, ki odkupujejo darilne vavčerje in jih preprodajajo. Primer: starši za rojstni dan podarijo sinu knjigarniški bon v višini 50 evrov, a ker mladostnik ni ravno knjižni molj, ga prepusti prekupčevalcu za 30 evrov, ta pa ga zopet proda za 43 evrov. Je volk (trg) res sit in koza (bralna vrednota) neokrnjena?

Ko smo že pri umetnosti in kulturi, ne smemo mimo založbe Random House, ki je v skladu z razširjeno prakso ponudil podpisano uspešnico Dana Browna *Izgubljeni simbol* za 75, brez avtograma pa za 29,95 dolarjev, kar pomeni, da stane avtorjev podpis bistveno več kot gola knjiga. Na srečo niso vsi tako pogoltni, denimo znamenita filmska igralka in pisateljica

Shirley MacLaine, ki se zaradi duhovne zrelosti ne pusti zvabiti v poslednje tržne zanke, zato je njen podpis zastonj.

Denar je tudi šolskega svetá vladar. Kot meni Anita Trnavčević, so slovenski snovalci visokošolske politike implementirali tezo Milтона Friedmana, da so javne šole leni monopoli, ki jih je treba predramiti na konkurenčnem trgu. Posledice so že tu, a najhuje šele prihaja s prededipalnimi, ultra-potrošniškimi in obsedeno tekmovalnimi generacijami, ki bodo za svoj uspeh, prestiž in blaginjo pripravljene prodati lastne matere. Tudi v športu dominirajo poslovneži, ki tržijo vse po spisku, od igralcev in rekvizitov do imen stadionov in moštev ter razkošnih, nebeško visokih lož, ki se vzdigujejo nad rajo. Oglaševanje je doseglo vesolje, stranišča, dvigala, restavracije, postaje, šole, plaže, parke, zapore, živila, policijske avtomobile in človeška telesa, če se pustimo tetovirati za sprejemljivo odškodnino.

K sreči komercializacija ni zanesljiva. Raziskave kažejo, da denarne stimulacije mnogokrat privedejo do manjših učinkov, ker ljudje ne želijo prepusti trgu svojega domoljubja, dobrotelčnosti, sočutja in drugih vrednot ali pa preprosto ne prenešajo občutka »podmazovanja«. Vrednote, morala in etika niso količinsko in kakovostno omejene dobre, ki bi jih morali ekonomizirati oziroma omejiti njihovo porabo. Že Aristotel je učil, da vrline kultiviramo s prakso, podobno Rousseau in Sandel. Altruizem, velikodušnost, solidarnost in civilni duh niso tvarine, ki bi jih bilo mogoče porabiti. Bolj spominjajo na mišice, ki se razvijajo in krepijo z vadbo.

Ameriške in nemara tudi druge gospodarske družbe pogosto sklepajo življenjska zavarovanja zaposlenih in tretjih oseb brez njihove vednosti in soglasja, kar je moralno nezaslišano in v večini držav protipravno (po našem obligacijskem zakonu je za veljavnost pogodbe o življenjskem ali nezgodnem zavarovanju tretjega potrebno njegovo pisno soglasje, zavarovalni interes pa se zahteva le pri premoženjskih zavarovanjih). Služenje na račun umrlih delavcev je popolnoma skregano z esenco tovrstnih zavarovanj, ki naj bi pomagala družinam, da

si vsaj delno opomorejo po izgubi najbližjega. Pojavilo se je odkupovanje življenjskih polic od najtežjih bolnikov, ponujajo nam smrtne obveznice, sklepanje stav o umrljivosti slavnih oseb in terminske pogodbe glede potencialnih terorističnih napadov. To neokusno poslovanje je še en dokaz, da se zavarovanje ne bi smelo enačiti z igrami na srečo, ker je nagib pri loteriji špekulacija, pri zavarovanju gospodarska varnost, zavarovanje je gospodarska nujnost, srečelov pa ne, cilj igre je obogatitev, cilj zavarovanja pa nadomestitev škode, igra je izraz sebičnosti, zavarovanje je utelešenje skrbnosti.

Ste se kdaj zamislili, koliko so vredni umrli ali poškodovani potniki? Prevozniki so si zaradi nekdanjega nesorazmernega bremena potovalnih rizikov v primerjavi z naročniki priborili pravico do omejitve višine odgovornosti za uničen ali poškodovan tovor, prtljago in smrt ali poškodbo potnikov. V današnjih časih bi morali zaradi etike ukiniti takšen privilegij vsaj v potniškem prometu, kar je uspelo v letalstvu, ne pa pri pomorskih, cestnih in železniških prevozi.

Sandel se retorično sprašuje, mar res hočemo družbo, v kateri je vse naprodaj ali bi raje obdržali določene moralne in civilne dobrine, ki jih trgi nezadovoljivo spoštujejo, zato ne bi smele šelesteti kot bankovci. Kdor dovoli, da ga vprežejo, mora dopustiti tudi to, da ga gonijo, pravi nemški pregovor. Se sploh še lahko izprežemo iz svetovnega trgovinskega voza, ki pobeglo drvi po klancu navzdol in ruši vse živo - sakralno, spiritualno in sekularno?

CUKRARNA V BLATNEM DOLU

Globalni (j)etični razkroj je okužil tudi Slovenijo, ki jo dodatno uničujejo maligni tumorji, zraslih iz sovraštva med gospodarji in hlapci, klerom in proletariatom, kmeti in malomeščani, partizani in domobranci, levičarji in desničarji, črno-belimi in rdečimi, heteroseksualno in istospolno usmerjenimi, kristjani